

І.А. Сікорський,
Карадазький природний заповідник НАНУ, м. Феодосія

ФОРМУВАННЯ РИНКУ КРЕДИТНИХ ПОСЛУГ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

Становлення і розвиток ринку кредитних послуг в Україні відбувається в період створення ринкової економіки та елементів її інфраструктури. В умовах недостатньої ресурсної бази та джерел розвитку виробництва, відсутності фінансових можливостей для придбання сучасної техніки та технологій і запровадження їх у виробництво доцільним є застосування досить ефективного механізму формування різноманітних форм та методів роботи на ринку кредитних послуг комерційних банків.

Ключові слова: міжбанківський кредит, кредитні послуги, кредитний ринок, механізм регулювання, кредитна стратегія.

Вступ. Становлення і розвиток ринку кредитних послуг в Україні відбувається в період створення ринкової економіки та елементів її інфраструктури. Цей етап співпав з кардинальними змінами у світовій економіці, які визначаються процесами глобалізації фінансових ринків і міжнародною інтеграцією фінансових інститутів, утворенням, інтеграцією та монополізацією ринків окремих фінансових інструментів міжнародними об'єднаннями банків та інших фінансових компаній. Ці процеси призводять до різкого зростання транскордонних переміщень товарів, капіталів, послуг, технологій, інформації.

Враховуючи досвід багатьох країн світу, слід зазначити, що в умовах недостатньої ресурсної бази та джерел розвитку виробництва, відсутності фінансових можливостей для придбання сучасної техніки та технологій і запровадження їх у виробництво доцільним є застосування досить ефективного механізму формування різноманітних форм та методів роботи на ринку кредитних послуг комерційних банків.

Постановка проблеми. Розвиток комерційної діяльності банків пов'язаний із розширенням банківських послуг для клієнтури. Сучасні банки можуть надавати сотні різноманітних послуг юридичним та фізичним особам і отримувати найбільшу частку доходів від здійснення цих операцій.

Специфікою кредитної послуги виступають її особливості, які властиві послугам в цілому, і визначають її неповторність, неподільність та унікальність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні, методичні, економіко-організаційні питання формування і розвитку ринку сучасних кредитних послуг стали провідними темами досліджень відомих зарубіжних економістів.

Ці проблеми відображено і у вітчизняній науковій літературі, зокрема у дослідженнях О.Д. Василика, В.В. Вітлінського, А.С. Галь-

чинського, В.М. Гейця, В.М. Кравця, А.І. Кредісова, В.І. Міщенко, О.М. Мозгового, А.М. Мороза, С.В. Науменкової, Ю.М. Пахомова, М.І. Савлука, А.С. Савченка, В.С. Стельмаха, В.П. Страхарчук, М.Ф. Тимчука, А.С. Філіпенка, В.А. Ющенко та ін.

Питання формування кредитних відносин в країнах з перехідною економікою відображені у працях Н. Внукової, В. Горемикіна, А. Загороднього, М. Лещенко, О. Ольховникова, Н. Селюченко, Н. Слав'янської, О. Старікова, Я. Усенко, Ю. Човнюка, О. Яновського та ін.

Отже, актуальність теми даної статті обумовлена необхідністю глибокої розробки моделей державної та банківської стратегії і тактики розвитку кредитних відносин загалом та послуг, що мають кредитний характер, зокрема із врахуванням тенденцій загального розвитку економіки України.

Виклад основного матеріалу. Кредитний ринок є складовою ринку інструментів позики. Для ефективного функціонування кредитного ринку необхідна стабільна економічна ситуація в країні, наявність розвиненої інфраструктури та ефективне державне регулювання, яке б забезпечило стабільність банківської системи і захист інвесторів [2].

Для регулювання процесів на ринку кредитних послуг повинні бути створені ефективні механізми, які містити у собі прямі та непрямі інструменти державного регулювання, найбільш оптимальні процедури державного управління та регулювання з саморегулюванням [3].

Слід зазначити, що на ринку кредитних послуг доцільно застосовувати прямі інструменти державного регулювання, які передусім полягають у наданні пільг і заохочень для розвитку цих послуг; непрямі інструменти, які сприятимуть запровадженню нових технологій, забезпеченню висхідної траєкторії вартісного циклу, виробництву нових товарів та наданню послуг.

Механізмами саморегулювання вважаються норми, правила, інструменти та підходи, що запроваджують неурядові структури з метою поліпшення дії ринкових закономірностей. В іншому відношенні ці механізми є прерогативою дії саморегулюючих організацій. Особливістю державного регулювання ринку кредитних послуг є той факт, що одночасно іде формування механізмів регулювання та механізмів саморегулювання.

До основних механізмів державного регулювання ринку кредитних послуг можна віднести: створення законодавчої бази для роботи професіональних агентів ринку кредитних послуг; формування системи захисту інвесторів; визначення системи захисту кредиторів; забезпечення оперативної підтримки реального сектора економіки, якщо суб'єкти підприємництва потребують її внаслідок певних негативних обставин, що сформувалися не з провини цих суб'єктів; сприяння розвитку регіональних мереж та установ фінансово-промислового характеру, які були б націлені на вирішення не лише локальних, але й стратегічних державних завдань; вибір пріоритетних галузей застосування інструментів ринку кредитних послуг; забезпечення реалізації пріоритетів інноваційного розвитку; розвиток

міжнародних форм діяльності, формування сприятливого іміджу держави і конкретної фірми на світогосподарських ринках.

Для перехідної економіки на етапі завершення фінансової стабілізації дієвість моделей регулювання ринку кредитних послуг комерційних банків може бути підвищена шляхом вибору оптимальної кредитної стратегії [4].

Аналіз обмежень, які накладає на економічних агентів діючий монетарний режим, і вибір оптимального монетарного режиму розширює рамки аналізу до розгляду кредитів, вводить стратегічний аспект у проведення кредитного регулювання.

Основою національної моделі кредитного регулювання є стратегія збереження довіри до діючої платіжної технології.

На сучасному етапі еволюції платіжних технологій – поширенні декретних грошей у зв'язку з посиленням економічної ролі держави – існує широкий спектр стратегій кредитного регулювання.

Найбільш поширеною в світі в різних модифікаціях є стратегія делегування монетарної політики незалежному центральному банку. Реалізація стратегії правила у монетарній політиці може здійснюватися на основі таких монетарних режимів: встановлення офіційної ціни певного товару, наприклад золота; націлювання на валютний курс; монетарне таргетування; націлювання на інфляцію; таргетування номінального доходу; таргетування індексу номінальної заробітної плати; націлювання на процентну ставку [1].

Для підвищення стійкості становища комерційних банків на фінансовому ринку й розширення їх можливостей з організації грошово-кредитних відносин пропонується внести зміни і до окремих показників групи нормативів ризику. Йдеться про обмеження максимального розміру кредитів, наданих інсайдерам, а також максимальної величини отриманих міжбанківських позик, що вирішує два завдання: 1) стимулювання банків до більшої диверсифікації активів і зниження впливу інсайдерів на кредитну політику; 2) обмеження залежності комерційних банків від ресурсів міжбанківського ринку з притаманною йому нестабільністю кон'юнктури.

При аналізі статистики кредитної банківської діяльності однією із статей кредитно-інвестиційного портфеля є міжбанківські кредити. За кількістю кредитів, які банк надав іншим банкам, можна судити про рівень стабільності того чи іншого банку. Динаміка обсягу кредитної діяльності банків України наведена у табл. 1.

Таблиця 1

**Динаміка обсягу кредитної діяльності банків України
у 1993-2007 рр. на кінець періоду, млн. грн.**

Період	Усього	У тому числі за видами							
		Валют		Кредитів					
		національної	іноземної	короткострокових			довгострокових		
				усього	у національній валюті	в іноземній валюті	усього	у національній валюті	в іноземній валюті
1993	0,97	0,97	–	0,85	0,85	–	0,12	0,12	–
1994	27	24	3	26	23	3	1	1	–
1995	406	385	21	396	374	21	11	11	–
1996	1 558	1 199	359	1 381	1 022	359	176	176	–
1997	4 078	3 029	1 049	3 643	2 664	980	434	365	69
1998	5 452	4 102	1 350	4 845	3 653	1 192	607	449	158
1999	7 295	5 195	2 100	6 522	4 682	1 840	773	513	260
2000	8 873	5 117	3 756	7 240	4 438	2 801	1 633	679	954
2001	11 787	5 716	6 071	9 142	4 714	4 428	2 645	1 002	1 643
2002	19 574	10 568	9 006	16 060	8 903	7 157	3 514	1 665	1 848
2003	28 373	15 845	12 528	22 218	13 034	9 184	6 156	2 811	3 344
2004	42 035	24 463	17 572	30 185	18 689	11 497	11 849	5 774	6 076
2005	67 835	39 563	28 272	37 282	24 737	12 545	30 553	14 826	15 727
2006	88 579	51 207	37 372	40 575	26 864	13 711	48 003	24 343	23 660
2007	143 418	81 274	62 144	54 819	39 474	15 346	88 599	41 801	46 798

Аналізуючи структуру кредитного портфеля банків України, можна зробити ряд узагальнюючих висновків щодо пріоритетів кредитної політики банківського сектора на сучасному етапі, а саме:

1. Зростання обсягу наданих кредитів в іноземній валюті разом із високою питомою вагою цих кредитів у кредитному портфелі. Незважаючи на досягнення останнім часом певної стабільності національної грошової одиниці, кредитування в іноземній валюті залишається дієвим інструментом страхування інфляційних ризиків. Рівень ставок за кредитами у гривнях майже вдвічі перевищує рівень ставок за валютними позичками (табл. 2).

Деякі показники кредитної діяльності банків України

Показник		Рік			
		2004	2005	2006	2007
Кредити, надані в економіку України, млн. грн.	у національній валюті	5 117	5 716	10 222	15 436
	в іноземній валюті	3 756	6 071	8 899	12 357
	питома вага кредитів в іноземній валюті у загальному їх обсязі, %	42	52	47	44
	короткострокові	7 221	9 138	15 700	21 767
	довгострокові	1 633	2 645	3 421	6 025
	поточна діяльність	7 986	10 743	18 048	26 483
	інвестиційна діяльність	887	1 044	1 073	1 310
Середньозважені річні процентні ставки за кредитами, %	у національній валюті	54,5	53,4	40,3	31,9
	в іноземній валюті	20	21	17	13,1
Прострочена та сумнівна заборгованість у кредитному портфелі, %		23,7	20,1	14,2	6,9
Кредитування у формі овердрафту, млн. грн.		44	127	359	710

Крім того, згідно з чинними нормативними актами Національного банку України резерви під кредитні ризики формуються у валюті заборгованості, що також сприяє кредитуванню банками в іноземній валюті для уникнення знецінення суми резервів. Водночас у періоди зниження курсу національної валюти такі кредити є джерелом небезпеки для банків через ускладнення у позичальників щодо їх повернення, тому мають оцінюватися під час підготовки кредитного договору більш детально.

2. Кредитування в основному є короткостроковим, із переважанням кредитів у поточну діяльність суб'єктів господарювання порівняно з інвестиційною.

У зв'язку з цим фінансовий механізм кредитної активності банківських структур в перехідних економіках повинен бути зорієнтований не лише на кон'юнктурні коливання попиту та пропозиції ресурсів, а й на динаміку макроекономічних тенденцій (рівня доходів населення, схильності до заощаджень), які дуже впливають на обсяг вільних ресурсів на ринку.

Слід відмітити, що при формуванні та оптимізації обсягу кредитного портфеля на базі прогнозованих масштабів ресурсного забезпечення необхідно одночасно враховувати і параметри ризику кредитних вкладень, оскільки "чим вищий темп зростання портфеля кредитів, тим нижчою є середня якість кредитного внеску". Кредитний ризик для банківської діяльності є об'єктивним і не залежить від ринкової позиції банку. Сфери впливу на ринку першокласних позичальників, як правило, чітко розділені, і переділ їх відбувається досить

рідко, тому збільшення, наприклад, крупним банком своєї частки на ринку, можливе за рахунок кредитування позичальників більш низького класу кредитоспроможності.

Слід зазначити, що здатність банку брати на себе ризики може бути визначена лише в масштабах банківської установи у цілому, а не в межах окремих операцій, у зв'язку з чим управління кредитними ризиками має враховувати, крім окремого, і загальний ризик банку, пов'язаний із сукупністю банківських позичок, тобто кредитним портфелем. Регламентується він Національним банком України через систему економічних нормативів, зокрема за нормативами Н7-Н10, що безпосередньо обмежують максимальний розмір заборгованості та роблять її диверсифікацію неминучою.

Висновки. Центральному банку належить провідне місце у формуванні вихідних умов організації кредитних відносин суспільства на макроекономічному рівні. Теоретичне обґрунтування пріоритету функції кредитного регулювання зумовлює необхідність формування сукупності критеріїв, що визначають статус центрального банку та рівень його незалежності як основи ефективного управління грошово-кредитними відносинами:

- 1) процес формування керівництва;
- 2) особливості взаємодії з урядом;
- 3) законодавче визначення цілей діяльності;
- 4) регулювання можливостей фінансування дефіциту державного бюджету.

Мікрорівневий аспект управління комерційним банком у процесі організації кредитних відносин визначається необхідністю забезпечення достатньої дохідності активів та підтримання належного рівня ліквідності для виконання зобов'язань за пасивами і кредитними угодами. Для вирішення цих завдань пропонується використовувати базову модель управління ліквідністю, елементи якої охоплюють:

- 1) комплексну оцінку дотримання банком сукупності обов'язкових і додаткових економічних нормативів та динаміки коштів за позичковими операціями;
- 2) управління активами і пасивами на основі розрахунку ліквідної позиції, врахування факторів попиту на ліквідні кошти та регулювання грошових потоків;
- 3) управління кредитним портфелем через диверсифікацію його структури, встановлення лімітів та оцінку якості на основі системи коефіцієнтів.

Вдосконалення мікроекономічної складової банківського механізму організації кредитних відносин на ринку кредитних послуг визначається потребою формулювання цілісної концепції кредитної політики комерційного банку як основи даних відносин з клієнтами.

Список літератури

1. Актуальні проблеми та перспективи розвитку фінансово-кредитної системи України [Текст] : зб. наук. статей. – Х. : Основа, 2007. – 331 с.
2. Власик, В. Є. Теоретичні і практичні аспекти функціонування фінансово-кредитної системи [Текст] / В. Є. Власик. – Дніпропетровськ : ДДФА, 2005. – 246 с.
3. Гриньова, В. М. Банківська система України на шляху інтеграції у європейський простір. Кредитне бюро як нова інституція: проблеми та перспективи [Текст] / В. М. Гриньова, О. М. Колодізев // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. тез доповідей VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (10-11 листопада 2005 р.) / Українська академія банківської справи Національного банку України. – Суми : УАБС НБУ, 2005. – 95 с.
4. Рябчиков, М. А. Стратегическое планирование деятельности и развития коммерческого банка: роль, принципы составления плана [Текст] / М. А. Рябчиков // Економіка, менеджмент, підприємництво : збірник наукових праць Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. – Вип. 8. – Луганськ : СУДУ, 2002. – С. 192–195.
5. Центральний банк у системі органів державного регулювання [Текст] // Науковий вісник ВДУ. – 1999. – № 12. – С. 130–139.
6. Шляхи удосконалення управління вітчизняними комерційними банками [Текст] // Науковий вісник ВДУ (Економічні науки). – 1997. – № 8. – С. 66–68.

Summary

Becoming and market development of credit services in Ukraine takes place in the period of creation of market economy and elements of its infrastructure. In the conditions of shortage of sufficient resource base and sources of development of production, absence of financial acquisition options of modern technique and technologies and introduction of them in practice of production, expedient there is application enough effective mechanism of forming of various forms and methods of work at the market of credit services of commercial banks.

Отримано 16.12.2008